

MÝTY O SOCIALISTICKÝCH ČASECH

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

PŘÍBĚHY BEZPRÁVÍ

MÝTY O SOCIALISTICKÝCH ČASECH

Člověk v tísní
Jeden svět na školách

Obsah

Pár slov na úvod	5
Socialismus: od kolébky po hrob	7
Mýtus č. 1: Socialistická škola = kvalitní učitelé, vzdělání a ukáznění žáci	13
Mýtus č. 2: Nezaměstnanost není, práce dost pro všechny	21
Mýtus č. 3: Všechno bylo levnější	27
Mýtus č. 4: Žádní bezdomovci, každý měl kde bydlet	35
Mýtus č. 5: Levné rekreace pro všechny pracující	41
Mýtus č. 6: Vojna dělá z chlapců chlapy	47
Mýtus č. 7: Socialistickým hospodářstvím k čistému vzduchu	53
Mýtus č. 8: Špičková a každému dostupná zdravotní péče	59
Mýtus č. 9: Kádrování v zájmu nás všech	65
Mýtus č. 10: Sociálně spravedlivá společnost	71
Mýtus č. 11: Milujeme Karla Gotta	77
Mýtus č. 12: Sovětský svaz – náš osvoboditel, dobrodinec a ochránce	83

Pár slov na úvod

Knížka, kterou držíte v ruce, vychází v rámci vzdělávacího programu Jeden svět na školách, konkrétně je součástí dílčího projektu Příběhy bezpráví. Je určena především žákům základních a středních škol, jimž se již sedm let snažíme přibližovat moderní československou historii.

Poměrně často zaznívá, že mladé lidi nedávné dějiny příliš nezajímají, my máme ale jinou zkušenost. Problém není v nezájmu, ale spíš v nedostatku příležitostí. Například v omezeném prostoru, který je ve výuce věnován druhé polovině 20. století, případně ve způsobu, jímž je zmíněné období vykládáno. Proto se pokoušíme vyjít žákům i učitelům vstříc, poskytujeme jim dokumentární filmy, vytváříme metodické a informační příručky, pořádáme výstavy, literární soutěže, semináře a besedy s pamětníky, režiséry, historiky... V letech 1938–1989 prošla česká společnost natolik zásadními proměnami, že je nelze ve školách opomíjet. Právě proto se snažíme přispívat k tomu, aby se výuka tohoto období zlepšila. A snad se nám to daří – materiály projektu Příběhy bezpráví využívá v době vydání této knihy více než 1 300 škol.

Za dobu existence Příběhů bezpráví jsme vydali již řadu publikací. V jedné z nich jsme se zabývali perzekucí v 50. letech, další jsme věnovali protikomunistickému odboji a odporu v letech 1948 až 1989, vloni vyšla kniha, která popisovala individuální osudy osobností reprezentujících různé formy protitotalitní resistance. Letošní publikace je o každodenním životě v socialistickém Československu, především za tzv. normalizace, tedy v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Proč jsme si vybrali zrovna toto téma? Především proto, že jde o období, na které lidé z řady příčin nahlízejí s nepatřičnou shovívavostí. Dnešní starší a střední generace v něm prožila mládí či produktivní část svého života, a protože člověk většinou raději vzpomíná na to lepší, co ho potkalo, a nepříjemnosti z paměti co nejrychleji vytěšňuje, nastává jakási „filtrace vzpomínek“. Ty soukromé (bezstarostné dětství, kamarádství na vojně, rodinné výlety a oslavy, budování chalupy atd.) se zobecňují a zesilují, naopak ty veřejné (vsudypřítomná cenzura a propaganda, šikanování a kádrování) postupně slábnou. Svou roli pochopitelně hraje i to, že každý byl neustále nucen volit, do jaké míry bude k režimu loajální – a s možným pocitem selhání se obtížně vyrovnává. Dalším důvodem pro výběr právě tohoto tématu bylo jednoduše to, že tehdejší systém nebyl odsouzeníhodný jen tím, že perzekvoval disidenty, pronásledoval nonkonformní mládež, násilně potlačoval demonstrace a izoloval nás od svobodného světa. Byl vadný ve všech ohledech.

Dnes není výjimečné zaslechnout názor, že „za socialismu sice nebyla úplná svoboda, ale jinak se lidem žilo líp než teď“ nebo že „předlistopadový režim měl i své dobré stránky a není možné se na něj dívat černobíle“. Podobné výroky považujeme za čistou demagogii. Zdá se nám potřebné říct, že se lidem lépe nežilo, že na husákovském socialismu nebylo dobrého vůbec nic – a že to dobré, co tehdy vzniklo, vzniklo režimu navzdory. Teze „lidem se žilo líp“ v sobě obsahuje celou řadu mýtů o socialistických časech: všechno bylo levnější, školství bylo kvalitnější, zdravotnictví nám záviděl celý svět, společnost byla sociálně spravedlivější... V jednotlivých kapitolách této knihy jsme se je pokusili uvést na pravou míru.

Mýty o socialistických časech nejsou odbornou historickou prací a jejich cílem nebylo podat vyčerpávající pohled na socialistickou každodennost. Autorské texty publicistů Adama Drdy, Stanislava Škody a Josefa Mlejníka by ale mohly vyvolat diskusi a mohly by čtenáři posloužit jako korektiv, aby si obraz o životě za normalizace nevytvářel jen na základě růžově zbarvených vzpomínek, tendenčních dobových komedií či seriálů a nostalgicko-nekritické populární filmové tvorby, která se objevila po roce 1989 a většinou se vyznačuje „laskavým humorem“, ale postrádá jakoukoli reflexi.

Autory doprovodných fotografií jsou Luboš Kotek, Karel Cudlín a Jan Pohribný. Vytaženy z šuplíků, v nichž byly desítky let uloženy, nás tyto fotky vrací v čase nazpátek. Možná to nebude úplně příjemné ohlédnutí, ale je ho potřeba.

Děkuji všem, kteří se na vzniku knížky podíleli.

Karel Strachota
ředitel projektu Příběhy bezpráví

Socialismus: od kolébky po hrob

Středisko empirických výzkumů (STEM) pravidelně zkoumá, jak Češi hodnotí život společnosti pod vládou komunistické strany. Koncem roku 2008 sociologové ze STEM zjistili, že pouze 57 procent lidí považuje současný režim za lepší než předlistopadový, 24 procent má opačný názor a zbytek má pocit, že to vyjde nastejno. STEM tehdy konstatoval, že toto názorové rozložení se zhruba od roku 2001 zásadně nezměnilo, což posléze potvrdil i průzkum zveřejněný koncem roku 2009. Výsledky těch šetření se sice nedají interpretovat tak, že se Čechům stýská po nesvobodě (mj. zhruba dvě třetiny lidí věří, že současný politický systém je dovede k lepší budoucnosti, než k jaké by je vedl ten předchozí), ale i tak jsou zarážející. Víc než polovina lidí vidí sedmdesátá a osmdesátá léta (protože o ta jde nepochybně především) kriticky, ale co ten zbytek? Už jen zmíněná neměnná čtvrtina nostalgiků je nepříjemná, ale když se k ní přidá další, skoro stejně velká část obyvatelstva, pro niž jsou husákovský komunismus a současnost jedno a totéž, je to špatné znamení. Dá se vykládat mnoha způsoby, například jako částečná ztráta národní paměti nebo překvapivě rozšířená neschopnost myslet a odlišovat ve vzpomínkách podstatné od nepodstatného. A může ukazovat na budoucí komplikace, například nárůst preferencí vyhoceně populistické KSČM, jejíž ideologie je na kladném vztahu k minulosti postavena.

Posledních zhruba patnáct let Československé socialistické republiky (doba po čistkách a nástupu normalizační garnitury) bývá velmi často popisováno jako období, v němž se společnost potýkala s určitými „nešvary“ – nedalo se svobodně jezdit na Západ, občas nebyly v obchodě banány a občas toaletní papír, špatně se sháněly věci ze Západu, potlačovaly se demonstrace a pár disidentů sedělo v base. Jinak se žilo víceméně normálně, pokud si tedy člověk zbytečně nevyskakoval a nedráždil úřady. V internetových diskusích a různých mediálních anketách (o výročí politiků KSČM ani nemluvě) se čtenář dokonce dovídá, že spousta věcí fungovala před listopadem líp. Bylo levnější bydlení i potraviny, každý měl garantovanou práci, čs. zdravotnictví se dávalo ve světě za příklad, společnost byla sociálně spravedlivější, byla nižší kriminalita atd. Od roku 1989 se zrodila skutečná „mytologie o socialismu“ – žije si svým vlastním životem, vyvíjí se nezávisle na názorech historiků, novinářů a intelektuálů a je dost možné, že mnozí mladí lidé, kteří ten režim nepamatují, budou mít za deset dvacet let v hlavě zcela zkreslený obraz.

Ze všeho nejdřív se zřejmě ze vzpomínek, které starší generace předává potomkům, vytrácí vědomí, že ústřední problém socialistické společnosti nebyl v nedostatku hmotných věcí (to je jen jeden rozměr), nýbrž ve fízlování, šikaně a ideologické masáži, jimž bylo nutno čelit doslova na každém kroku, protože bolševický aparát pronikal a snažil se pronikat do všech oblastí života. Otravoval člověka doslova od kolébky po hrob, neustále mu lezl do jeho nejvlastnějšího soukromí. Samozřejmě že nikdo nežil přesně tak, jak si představitelé režimu plánovali, že ovládnutí občana nikdy nebylo stoprocentní – v Československu zkrátka nevznikl „*homo sovieticus*“, na rozdíl od Sovětského svazu tu komunismus netrval tak dlouho, aby se ho podařilo vytvořit. Ne každý občan ČSSR chodil na prvomájové průvody, ne každý vstoupil do Svazu socialistické mládeže (SSM), aby se dostal

na vysokou školu, ne každý měl samé špatné pedagogy. Ale současně platí, že nikdo docela neunikl. Nad každým měli dohled kádrováci, každý žil ve zdevastovaném životním prostředí, každému hrozila kriminalizace, pokud nechodil do práce. Na následujících řádcích a stránkách tedy nepíšeme o věcech, které musel nutně úplně každý prožít a potýkat se s nimi, ale zároveň je velice pravděpodobné, že jich zažil většinu.

Jak tedy vypadal život průměrného občana „naší“ socialistické vlasti? Co mu připravili komunističtí plánovači lidských osudů? Po nadějích, které vzbudil reformní rok 1968 a od Gottwaldova únorového puče nepoznaná svoboda, přišla beznadějí a normalizace. Upevnění vedoucí úlohy KSČ, formulované v materiálu Poučení z krizového vývoje (jakýsi kodex, v němž se prolhaně předepisovalo, jak se má hodnotit nedávná minulost), určovalo další směr, samozřejmě za přítomnosti okupačních sovětských vojsk. Jestliže koncem šedesátých let měl národ náběh k tomu, aby se stal společností občanů, od počátku normalizace bylo jasné, že bude společností „pracujících“ – nesvobodných lidí s nejistým právním postavením.

Ve státní (partajní) režii mělo být vše už od chvíle zrození a od prvních dnů v porodnici, kde bylo dítě odebíráno matce a přinášeno jen na kojení. Společenský život jedince začínal tehdy „vítáním občánků“ (tj. novorozenců) na národním výboru. Původně šlo o prvorepublikovou tradici, kterou si, jako tolik jiných, komunisté přivlastnili a zpřivlastnili ji k obrazu svému. Miminka byla vítána soudruhy poslanci, starší děti k tomu recitovaly a zpívaly, miminka dostávala dárky. Všechno bylo trapně zideologizované, šlo o jakousi náhradu křtu, při které však dítě nebylo vítáno v křesťanské obci, ale dávalo se najevo, že se stává jakýmsi „majetkem státu“. Výchova ke kolektivismu byla dána už v nejranějším dětství a podmíněna vysokou zaměstnaností matek – i úplná rodina totiž dlouhodobě nevyžila z otcova platu. Už v jeslích začínalo socialistické rovnostářství, všechny děti byly povinně navlečené do erárních oblečků. V jeslích i ve školce mělo být dítě logicky více formováno cizími vlivy než rodinnými vztahy a rodičovskými vzory.

Například v roce 1972 skládali ředitelé a ředitelky mateřských škol na obvodním národním výboru a učitelky a učitelé na městském národním výboru takovýto slib: „Slibuji, že budu vždy pracovat v zájmu dělnické třídy a uskutečňovat politiku KSČ. Budu věrný/á Československé socialistické republice a budu obhajovat a upevňovat její socialistické zřízení. Slibuji, že budu zachovávat Ústavu Československé socialistické republiky i ostatní zákony a právní předpisy, budu svědomitě plnit své povinnosti a pokyny vedoucích pracovníků a zachovávat mlčenlivost v pracovních věcech. Budu podle zásad komunistické výchovy pěstovat lásku k soc. vlasti... Povedu je (děti – pozn. aut.) k úctě k dělnické třídě a ke KSČ. Budu je vychovávat v duchu marxisticko-leninské teorie a světového názoru. Zavazuji se u mládeže rozvíjet internacionální cítění a prohlubovat přátelství se socialistickými zeměmi, zejména Sovětským svazem. Jsem si vědom/a toho, že svým osobním životem, postoji, jednáním, účastí ve veřejném životě a vystupováním podstatně ovlivňuji jako socialistická/ý učitel/ka chování a jednání žáků i nejbližší veřejnosti. Při veškerém svém jednání budu mít na zřeteli prospěch Československé socialistické republiky a jejího lidu. Jsem si vědom/a důsledků, které by pro mne vyplynuly z neplnění slibu.“

Rodiče i děti prožívali složité situace při jakémkoli vychýlení života z běžných kolejí, třeba při každém onemocnění. Rodina si nemohla vybrat lékaře (i toho stát určoval), musela čelit nedostatku speciálních léků, ovoce nebylo běžně k dispozici. Trvale postižené dítě patřilo dle dobové konvence do ústavní péče, daleko od rodiny. Mentálně postižené dítě mělo jen minimální možnost vzdělávání a rozvoje.

Soustavné a promyšlené ohlupování v duchu výše citovaného učitelského slibu nastávalo s plnou silou od první třídy, a to nejen během vyučování, ale i ve volném čase. Děti byly více či méně povinně organizovány v Jiskrách a poté v Pionýru, kde již slibovaly věrnost socialistické vlasti, chodily do kroužků v pionýrských domech, a jen někdy se zájmová sdružení ideologii vymkla (což se týkalo třeba turistických a sportovních oddílů). Ovšem odideologizování kroužků záviselo výhradně na odvaze těch, kdo je vedli, protože kupříkladu skauting byl zakázán a výchova dětí v ne-socialistickém duchu se teoreticky a v řadě případů i prakticky trestala. Během školní docházky se dítě účastnilo povinných celoškolních výprav do kina na promítání sovětských i tuzemských „ideologicky správných“ filmů, pořádaly se exkurze do muzeí dělnických hnutí a na dělnická pracoviště, povinně se chodily vítat delegace ze „spřátelených zemí“. K tomu všemu samozřejmě patřily i hodiny občanské výchovy, masáž ve všech předmětech, jako vlastivěda, dějepis, literatura, či povinný ruský jazyk. Taktéž nelze zapomenout na snahu o uniformitu vzhledu dětí i mládeže, k čemuž zase patřilo třeba stříhání vlasů na přijatelnou délku nebo zákazy nošení triček s cizími nápisy.

Pokud měl mladý člověk potíže se zařazením do školního či pionýrského kolektivu a nepodrobil se uniformitě, dostával špatný posudek (hodnocení „v kolektivu neoblíben“ nebo „má na kolektiv špatný vliv“) a výrazně se mu komplikovalo další studium. Nezáleželo ale jen na samotném dítěti, nýbrž i na prokádování celé rodiny. Dítě bylo posuzováno podle svého původu a neslo důsledky politického a občanského profilu svých předků, zpravidla až do dospělosti. Tady byla velká příležitost pro udavače z uličních výborů, kteří vyráběli příslušné posudky na spoluobčany až do listopadu 1989. Dnes se často zdá, že komunistický režim představovala vedle vysoké národně-frontovní hierarchie zejména Státní bezpečnost, ale i to je do jisté míry mýtus. Nepřetržitý dohled zařizovali kádrováci a další prodloužené ruky KSČ na každé škole a v každém zaměstnání.

Během puberty, ať už prožívané na středních školách, nebo v učilištích, přišly problémy se zápisem do SSM (Socialistický svaz mládeže) či Svazu československo-sovětského přátelství, uční museli navíc vstupovat do ROH (Revoluční odborové hnutí). A zase, kdo se nepodrobil či protestoval proti automatickému zápisu, měl komplikace, pokud se chtěl dostat na vysokou školu. Navíc byl leckdy vystaven zvláštní šikaně, neboť učitelům a mistrům kazil dobré výsledky (museli pak na schůzích vysvětlovat, proč nemají v té či oné organizaci stoprocentní účast). Celý ten systém dláždil cestu protekcionismu a korupci úředníků i stranických funkcionářů všech stupňů.

Samostatnou kategorií života za socialismu představuje práce, ze zákona povinná. Nejen absence, ale i častější změny zaměstnání byly různě postihovány, a pokud člověk do práce nechodil déle než dva měsíce, čekalo ho pronásledování „za příživu“. Fyzická práce, přestože byla oficiálně ado-

rovaná a nazývaná „matkou pokroku“, sloužila ve skutečnosti též jako trest a nástroj převýchovy. „Nepohodlní“ intelektuálové končívali mj. v dělnických profesích, v horším případě u lopaty, v lepším v kotelně, v maringotce vodních zdrojů nebo v úklidové četě. Současně ovšem občan věděl, že když se ocitne na tomto „nejnižším stupni společenského žebříčku“, stává se „neperspektivním“ a může mít od spousty nepříjemných povinností (od schůzování až po chození do prvo-májového průvodu) svatý pokoj.

Když člověk vstoupil „do pracovního procesu“, musel si odkroutit svou pracovní dobu, i když vůbec neměl co dělat; ať už působil ve fabrice, nebo v nějakém úřadě, nepřetržitě se mu pletl do cesty všudypřítomný socialistický nepořádek a partajní požadavky. Rovněž byl nucen vykonávat různé brigády, respektovat pracovní soboty, účastnit se tzv. „Akcí Z“ (práce ve prospěch obce). Profesní postup byl pak vedle kádrového posudku závislý na členství v organizacích Národní fronty, v KSČ, v Lidových milicích. Určité činnosti (kynologie, zájem o zbraně, radiotechniku, později počítače) předpokládaly členství ve Svazarmu, což byla čs. branná organizace, ustavená podle sovětského vzoru.

Co se týká „dobrovolné práce“ pro kolektiv, dobrým zdrojem vzpomínek jsou obecní kroniky. Děly se do nich pochopitelně tendenční zápisy, ale přesto nelze tvrdit, že by to byly zápisy vysloveně prolhané. Navíc dobře ukazují, co režimní funkcionáři od občana–pracujícího očekávali. Následující záznam je z Doubravic nad Svitavou, rok 1976: „Přestože se sobotní ráno dne 24. dubna probudilo do nevlídného deštivého počasí, neodradilo to naše občany, aby nenastoupili na směnu Národní fronty. Výsledky, kterých bylo dosaženo, účast i pracovní iniciativa občanů byla dobrá. Svým podílem přispěla i mládež. Pracovalo se na kanalizaci v Klemově, u kostela, upravoval se parčík u ZDŠ, dokončovala se instalace propagačních skříněk na náměstí Svobody, kde též bylo členy základní organizace zahrádkářů vysazeno 34 břízek a 1 okrasný keř, sportovci prováděli úklid na sokolském hřišti. Členové tělovýchovné jednoty Sokol provedli sběr železného šrotu, kterého bylo na 80 kg. Požárníci připravovali výzdobu na slavné májové dny. Svůj závazek zde plnili i členové SRPŠ.“ A v Doubravicích působil také Československý svaz žen (ČSŽ, záznam z roku 1975): „Prvořadým úkolem byla ideologická, masově politická práce, která se díky pochopení členek výboru dařila. Při oslavách VŘSR ženy vystoupily v krátkém recitačním pásmu, zapojily se do okresní soutěže ČSŽ k oslavám 30. výročí osvobození, uspořádaly výstavku ručních prací a provedly výměnu členských průkazů. ZO ČSŽ má v Doubravici 70 členek. Jejich aktivita se v minulých letech projevila organizováním sbírky na Fond solidarity pro ženy z rozvojových zemí, aby se mohly zúčastnit Světového kongresu žen v Berlíně, byl uspořádán kurs šití, vaření a kosmetiky. Nacvičovalo se na V. čl. spartakiádu, ať už to byla skladba rodiče s dětmi, nebo Má vlast. Při úklidu obce se odpracovalo 500 brigádnických hodin, uskutečnil se zájezd na lední revue, uspořádala se taneční zábava, na podporu činnosti Pionýru a SSM byl věnován příspěvek 500 Kčs.“

Pokud člověk přežil povinnou základní službu v Československé lidové armádě (se všemi politruky, lampasáky a hromadou politického školení), našel vyhovující zaměstnání a chtěl založit rodinu, nastaly mu opět zásadní potíže. Nebyly byty a takřka nic se nedalo sehnat bez úplatku: od stavebního materiálu přes řemeslníky až k úředním povolením. Pracovníci všemožných odvětví zneužívali zoufalé situace na trhu, faktu, že na jakékoli kvalitnější a potřebné zboží se stály fronty, což platilo

(v různých obdobích s různou intenzitou) pro většinu sortimentu. Žehrají-li dnes lidé na všeobecný mravní úpadek, pak například korupce zapustila kořeny a úspěšně se rozvinula do oblundné podoby právě v komunismu. A zdaleka se netýkala jen nákupů a bydlení. V Hospodářských novinách vzpomínal před několika lety právník Tomáš Richter na primáře jedné maloměstské nemocnice, jemuž se tehdy příznačně přezdívalo „Bonaparte“ – přezdívka vznikla proto, že pokud žadatel o léčbu neobstaral primáři tuzexové poukázky, mohl si chystat parte... V této souvislosti lze též připomenout známé normalizační heslo „Kdo nekrade, okrádá rodinu“ – drobné příkrádání režim velkoryse toleroval. Kriminalita sice byla nižší, některé její druhy především kvůli uzavřeným hranicím vůbec neexistovaly, ale zároveň se její skutečná úroveň nezveřejňovala a například korupce zůstávala „pod pokličkou“.

Protože svobodná návštěva západních států byla zkomplikována a většinou zcela znemožněna systémem různých povolení, posudků a žádostí, prožívali lidé většinu dovolených na chatách, chalupách, na podnikových rekreacích a na zájezdech (soukromých či kolektivních) do spřátelených zemí. To, že mladý člověk nemohl svobodně cestovat, zaručovalo režimu dezorientaci občanů v posuzování rozdílů života v demokracii a u nás. Díky nízkému kurzu koruny vůči západním měnám míval československý jedinec například často pocit, že na Západě sice lze sehnat všechno, ale že je tam strašlivě drahá a tisíce lidí žijí v bídě.

Volný čas se trávil u televize, v hospodě, na zahrádce, velebením chalupy či chaty. Chalupaření a zahrádkaření, to byl jeden z mála úniků do soukromí, které husákovský režim lidem umožňoval. Ovšem v ČSSR existovala i organizovaná kulturní činnost, viz další citaci z Doubravické kroniky (rok 1976): „Kulturní život se vyvíjel podle předem vypracovaného jednotného kulturního plánu, který po dohodě s masovými a společenskými organizacemi vypracovala kulturně-školní komise při MNV. Počátkem roku začala vyvíjet činnost nově ustavená osvětová beseda, která se stala významným činitelem v kulturním dění naší obce. Cílem jednotného kulturního plánu bylo:

1. Zvýšení ideologického uvědomění všech občanů v obci.
2. Zlepšení socialistického přístupu k práci a společnému vlastnictví.
3. Zvýšení odborné i všeobecné vzdělanosti občanů.
4. Důstojné zajištění oslav jubilejního roku 30. výročí osvobození.
5. Zajištění připravenosti cvičenců na V. celostátní spartakiádu.

Za vedení výboru MO KSČ a VNF kulturně-školní komise měla svůj podíl na akcích pořádaných k významným výročím, a to:

- 27. výročí Vítězného února
- MDŽ
- Svátek práce
- oslavy 30. výročí osvobození
- promítání předpremiérového filmu Sokolovo
- účast na mírových slavnostech v Brně-Líšni a v Rájci

V měsíci Československo-sovětského přátelství uspořádáno 11 kulturních akcí. Dále uskutečněno 7 přednášek na různá témata. Proběhly kursy šití, studené kuchyně a kosmetiky. Uspořádány 3 výstavy. Stálá byla výstava knih, byla v ML knihovně, 5 zájezdů do brněnských divadel. Sehráno divadelní představení ochotníky z Rájce-Jestřebí. Uspořádáno 7 tanečních zábav. Kulturní plán v tomto roce byl nejen splněn, ale i překročen.“

Jak už jsme zmínili, spousta podobných zápisů a aktivit byla v ČSSR činěna, pořádána a registrována jen pro formu, aby se vyhovělo požadavkům shora. Vznikla tak obrovitá potěmkinovská vesnice, v níž kdekdo předstíral požadovanou činnost, včetně masové účasti u parodie voleb do zákonodárných sborů. Jenže kolik času to zabíralo a kolik nervů všechno to předstírání stálo? A jak snadno bylo zneužitelné proti těm, kdo buď předstírali špatně, nebo předstírat nechtěli? A kolik fanatiků v rámci režimu působilo a vyžadovalo od ostatních, aby se kupříkladu na „plnění kulturního plánu“ podíleli... Faktem je, že občan–pracující byl v socialistickém normalizačním světě soustavně pokořovanou bytostí a že po dvaceti letech jsme už zapomněli na promyšlený systém všech organizací, které sevřely a formovaly společnost.

Bolševici nenechali na pokoji ani staré lidi, kteří ve svém věku už snad měli právo buď v klidu zpytovat svědomí a dumat nad tím, kam svou zemi přivedli, anebo vzpomínat na lepší časy a na své blízké. Citujeme poslední zápis z Doubravické kroniky, rok 1976: „Dne 24. listopadu byl uspořádán v JZD Doubravice Den důchodců. V dopoledních hodinách byl promítnut film a přiblížena historie sloučeného JZD Doubravice. Též bylo vzpomenu všech zásluh a věnována vzpomínka i těm členům JZD, kteří se dnešní doby nedočkali. Kulturní vložku provedli žáci ZDŠ Doubravice za vedení učitelky Emilie Sáňkové. Schůzky se zúčastnil také zástupce Českého svazu družstevních rolníků, který důchodcům poděkoval za jejich dosavadní práci. Potom následoval společný oběd v pěkném prostředí restaurace ve Lhotě Rapotině. V odpoledních hodinách další příjemnou chvíli připravila dechovka JZD Bořitov. Při odpoledním pohoštění dostal každý z důchodců květinový dárek. V pěkném programu nechyběla ani tombola. Pro družstevníky–důchodce to byl pěkný den, na který budou rádi vzpomínat.“

Devalvace rodinných vztahů končila často životem v domovech důchodců a osamělou smrtí v nemocnicích a tzv. „eldéenkách“ (léčebna dlouhodobě nemocných). Nakonec už zbyla jen kremace s proslovem začínajícím „Soudruzi a soudružky, drazí pozůstalí...“.

Mýtus č.

1

**SOCIALISTICKÁ ŠKOLA = KVALITNÍ UČITELÉ,
VZDĚLANÍ A UKÁZNĚNÍ ŽÁCI**

SOCIALISTICKÁ ŠKOLA = KVALITNÍ UČITELÉ, VZDĚLANÍ A UKÁZNĚNÍ ŽÁCI

Hodina povinné ruštiny. Ze zdi dohlíží soudruh prezident Gustáv Husák.
Učiliště podniku Pražská stavební obnova, Praha 1985.

Součástí života mnoha starších lidí je zatvrzelá představa, že za „jejich časů“ bylo všechno lepší. Kdežto dnes? Nic nefunguje, mládež je zkažená, plytká, nevzdělaná, děti nemají před ničím úctu atd. Přesně z téhle vlastnosti se rodí i legendy a mýty o předlistopadové době. Dobře je to vidět v internetových diskusích – v jedné z nich se debatovalo o socialistické škole a třeba paní Jitka do ní napsala: „Podívejte se... dnes na naše školství. Učitel aby se bál jít do školy, že bude zastřelen nebo v lepším případě jen zmlácen svými žáky... Tak to je dneska to pravé? Je pravda, že jsme chodili 1. května do průvodu, ale před tímto svátkem se dbalo na to, aby bylo všude uklizeno a čisto. Dnes hrůza. Naše republika je jedno velké smetiště a hnojiště.“ Čili ze zveličených hrůz – učitelé jsou, jak víme, vraždění současnými českými školáky obden a z pohoršení nad nepořádkem ve veřejném prostoru vzniká legenda: Tenkrát bylo všude čisto (nebylo) a děti byly slušnější (ale třeba to bylo jinak, třeba byly ustrašenější...). Další příklad je obdobný. Pan J. T. soudí: „Dnes je to tak, že sprostý, drzý a úplně blbý žák má vždy pravdu a jeho rodiče jsou schopni pro zneprjemnění práce učitelům udělat cokoli. Vzpomínám rád a s respektem na spoustu učitelů, kteří nás učili lásce k rodnému jazyku, vlasti a hlavně ke vzájemné úctě... Učitel byl vždy autorita a je úplně jedno, jestli se říkalo ‚soudruhu‘ nebo teď ‚pane‘... Není proto dobré si dělat legraci z těch dob, byly to krásné doby, alespoň pro mne!“ Opět je údajná současná tristní situace postavena do kontrastu s idylickou vzpomínkou. Pan J. T. nepřemýšlí nad tím, že dřív měl rodič mnohem menší šanci ovlivnit, jak se ve škole bude zacházet s jeho dítětem, zato jistojistě ví, že dnes jsou rodiče ochotni komplikovat život učitelům, jak to jen jde. Zřejmě měl štěstí na pedagogy, ale už nechce přemýšlet nad tím, že jiní je neměli. A do kontrastu s dnešní bídou staví údajnou socialistickou krásu. Pan J. H. zase píše: „Když jsem začal chodit do první třídy, tak kromě aktovky, přezutí a penálu jsme... dostali vše zdarma, nejen v první třídě, ale ve všech ročnících... Mohl bych psát o hodně věcech té doby. Pamětníci to vědí a ti mladí už to nechťejí vědět, protože dnešní doba jim vtouká do hlavy jen to, co se jí hodí.“ Paměť zde zachovává jen to pěkné (všechno „zadarmo“), cokoli špatného naopak až podezřele absentuje. Následující text se nikomu nic vtoukat do hlavy nepokouší. Jen vidí předlistopadové školství kriticky.

Dobrý den, soudružko učitelko

Na „soudružky učitelky“ se dnes často vzpomíná s úctou, ale ještě častěji asi s humorem. Typická „souška“ z vyprávění po dvaceti letech je takové zvláštní stvoření. Na hlavě má půlmetrovou trvalou nebo ruský cop, má chlupaté ruce i nohy, silnější postavu, chodí nemožně oblečená. Správná soudružka, zdá se, často křičela, až hysterčila, dělalo jí problémy pochopit i sebestomější vtip a její specializací byla zpravidla kombinace „ruský jazyk – český jazyk“ nebo „občanská nauka – tělocvik“. Nebo to naopak byla lehce potrhlá, jinak sympatická a spravedlivá žena, podobně jako v kreslených pohádkách o Machovi a Šebestové.